

Lagutskottets betänkande

1987/88:19

om ändringar i äktenskapsbalken, m.m.

LU
1987/88:19

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet tre motioner om ändring av bodelningsreglerna i äktenskapsbalken samt tre motioner med krav på kartläggning m.m. av regler som missgynnar äktenskapet som samlevnadsform. I en av motionerna yrkas härjämte dels att lagstiftningen skall utformas så att den uppmuntrar till ingående av äktenskap, dels att lagen om sambors gemensamma hem, regler i ärvdabalken avseende sambor och lagen om homosexuella sambor skall upphävas.

Utskottet avstyrker bifall till motionerna. Ledamöterna från moderata samlingspartiet, folkpartiet och centern reserverar sig till förmån för motionsyrkandena om en kartläggning m.m. av de regler som missgynnar äktenskapet. Ledamöterna från moderata samlingspartiet och centern reserverar sig till förmån för motionsyrkandet om upphävande av lagen om homosexuella sambor. Vidare har två särskilda yttranden (m resp. fp) fogats till betänkandet.

Motionerna

1987/88:L403 av Mona Saint Cyr (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i äktenskapsbalkens bodelningsregler att i motionen angivet missförhållande undanröjs.

1987/88:L404 av Marianne Karlsson (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en utredning skall tillsättas för att undanröja regler som missgynnar gifta i förhållande till sambor.

1987/88:L408 av förste vice talman Ingegerd Troedsson och Ann-Cathrine Haglund (båda m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär sådan ändring av 12 kap. 1 § äktenskapsbalken att bodelning kan ske efter en skälighetsbedömning till förmån för båda makarna och med beaktande av pensionsförsäkringar.

1987/88:L409 av Margareta Persson och Sylvia Pettersson (båda s) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag om sådan ändring av 10 kap. 3 § äktenskapsbalken att privata pensionsförsäkringar tas med vid bodelningen,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att hänsyn skall tas till substansvärdet av aktier vid en bodelning.

1987/88:L411 av Martin Olsson och Karin Israelsson (båda c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om dels en kartläggning av de ekonomiska konsekvenserna av äktenskap jämfört med övrigt samboende, dels förslag till åtgärder för att äktenskapet ej skall missgynnas.

LU 1987/88:19

1987/88:L417 av Alf Svensson (c) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär en utredning av de förhållanden inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen som leder till att äktenskapet missgynnas i förhållande till eller likställs med samboende utan äktenskap,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att lagstiftningen bör ges en sådan utformning inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen att den uppmuntrar till ingående av äktenskap,

3. att riksdagen beslutar upphäva lagen om sambors gemensamma hem,

4. att riksdagen beslutar upphäva reglerna i ärvdabalken avseende sambor,

5. att riksdagen beslutar upphäva lagen om homosexuella sambor.

Inledning

Den familjerättsliga lagstiftningen har under de senaste två årtiondena varit föremål för en genomgripande omarbetning. Efter en lång rad av delreformer under denna tid fattade riksdagen i april 1987 beslut om en ny äktenskapsbalk (ÄktB). Samtidigt fattades beslut om viktiga ändringar i ärvdabalken och om införandet av en ny lag om sambors gemensamma hem (sambolagen). Samma år beslöt riksdagen också att anta en lag om homosexuella sambor. Den nya lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1988.

I fråga om förmögenhetsordningen i äktenskapet och fördelningen av makarnas egendom vid äktenskapets upplösning innebär ÄktB betydelsefulla förändringar i förhållande till den ordning som gällde före den 1 januari 1988. Ett uttalat syfte med förändringarna har varit att åstadkomma en högre grad av ekonomisk rättvisa mellan makarna vid äktenskapsskillnad. Införandet av sambolagen har i främsta rummet föranletts av behovet av att tillförsäkra den svagare parten i ett samboförhållande en större ekonomisk grundtrygghet än tidigare i fall då förhållandet upplöses. Avsikten har däremot inte varit att söka uppnå en med äktenskapet jämförbar reglering av samboförhållanden. Genom lagen om homosexuella sambor har sambolagen och regler i vissa andra lagar gjorts tillämpliga på homosexuella samboförhållanden.

De nyligen ikraftträdna ändringarna i *äktenskapslagstiftningen* har inneburit flera nyheter i fråga om bodelning mellan makar. Möjligheterna att frångå huvudregeln om likadelning vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad har vidgats genom att den allmänna jämkningsregel som fanns även tidigare givits ett något utökad tillämpningsområde framför allt när det gäller kortvariga äktenskap. Vidare har en förenkling skett av de s.k. vederlagsreglerna, vilka vid bodelning ger en make kompensation i vissa fall då den andra maken har minskat sitt giftorättsgods. En annan nyhet är att också enskild egendom kan dras in i bodelningen, om makarna är överens om det.

Egendomen skall i så fall behandlas som giftorättsgods. I ÄktB har vidare införts en regel om jämkning av äktenskapsförord.

Bodelning med anledning av äktenskapsskillnad kan enligt ÄktB förrättas inte bara när äktenskapet har upplösts utan även dessförinnan när ansökan har gjorts om äktenskapsskillnad. Institutet boskillnad har ersatts av en möjlighet att förrätta bodelning under pågående äktenskap efter anmälan till domstol. Till skillnad från tidigare skall en sådan bodelning inte medföra att makarnas egendom blir enskild.

Den nya sambolagen innebär att när ett samboförhållande upplöses samborna får en giftorättsliknande rätt till delning av sådan egendom i det gemensamma hemmet som har anskaffats för gemensamt begagnande. Huvudregeln är alltså att denna egendom delas lika mellan dem. Denna huvudregel kan dock – på samma sätt som för makar – frångås om en likadelning skulle framstå som oskälig. För sådana sambor som önskar hålla isär sina ekonomiska förhållanden har en möjlighet öppnats att avtala om att lagens delningsregler inte skall gälla i deras samboförhållande.

Sambo har vidare givits rätt att överta inte bara den andra sambons bostad utan också dennes bohag. Denna rättighet har fått i huvudsak samma utformning som för makar. I fall då ett samboförhållande upphör genom den ena sambons död har den efterlevande alltid rätt att erhålla så mycket av den egendom i det gemensamma hemmet som har anskaffats för gemensamt begagnande – så långt egendomen räcker – att dess värde motsvarar två basbelopp.

Genom *lagen om homosexuella sambor* har sambolagen samt vissa bestämmelser i ärvdabalken och ytterligare ett antal lagar gjorts tillämpliga också i det fall att två personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande.

Bodelning mellan makar

Äktenskapsbalkens bodelningsregler

När ett äktenskap upplöses skall makarnas egendom fördelas mellan dem genom bodelning. I likhet med den tidigare lagstiftningen bygger ÄktB på principen att makarnas giftorättsgods vid bodelningen skall delas lika mellan dem sedan vardera maken erhållit täckning för sina skulder. Skuldtäckning skall normalt ske ur giftorättsgodset (11 kap. 2 § ÄktB). Är skulderna förenade med särskild förmånsrätt i enskild egendom eller har de eljest särskild anknytning till enskild egendom, t.ex. skulder för underhåll av en fastighet som är enskild egendom, får en make dock täckning för skulden ur sitt giftorättsgods endast i den mån värdet av den enskilda egendomen inte räcker till för betalning av skulden.

Enligt bestämmelser i 10 kap. ÄktB har vardera maken rätt att undanta viss egendom eller rättighet från bodelning trots att egendomen eller rättigheten utgör giftorättsgods. Bland vad som sålunda får undantas märks rätt till pension på grund av en försäkring som någon av makarna äger, dock endast om utfallande belopp skall beskattas som inkomst och om försäkring- en gäller rätt till (1) ålderspension eller invalidpension, eller (2) efterlevande-

pension i fall då rätt till utbetalning av pension föreligger vid bodelningen (10 kap. 3 § ÄktB).

LU 1987/88:19

De regler som tidigare fanns om makes rätt till vederlag vid bodelning saknar direkt motsvarighet i ÄktB. Endast för det fall att en make inför en förestående äktenskapsskillnad företagit mot den andra maken illojala transaktioner finns en sådan rätt till vederlag. Bestämmelsen härom (11 kap. 4 § ÄktB) innebär att bodelningen skall korrigeras om den ena maken inom ett år före ansökan om äktenskapsskillnad genom gåva avhånt sig giftorättsgods i inte obetydlig omfattning eller använt sitt giftorättsgods till att öka värdet av sin enskilda egendom. Detsamma gäller när giftorättsgodset använts till att öka värdet av en sådan pensionsförsäkring som enligt 10 kap. 3 § ÄktB (se ovan) inte skall ingå i bodelningen. Korrigeringen i fråga skall göras så att man vid bodelningen beräknar den andra makens andel i boet som om det aktuella giftorättsgodset alltjämt hade funnits kvar.

Sedan den egendom som inte skall ingå i bodelningen frånskilts och korrigering gjorts för skuldtäckning och för dispositioner, som någon av makarna gjort inom ett år från ansökan om äktenskapsskillnad, skall som huvudprincip makarnas samlade giftorättsgods delas lika mellan dem. Denna princip kan emellertid frångås i vissa situationer då ett strikt fasthållande vid en likadelningsregel skulle leda till ett orättfärdigt resultat. Sålunda stadgas i 12 kap. 1 § ÄktB att ena maken av sitt giftorättsgods kan få behålla mer än sin andel av giftorättsgodset om en likadelning skulle vara oskälig med hänsyn särskilt till äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Med stöd av denna bestämmelse kan alltså den av makarna som har mest giftorättsgods i särskilda fall helt eller delvis förhindra att en förmögenhetsöverföring sker till den andra maken. Den förstnämnda maken har dock aldrig rätt att ta i anspråk vad som hör till den andra makens giftorättsgods.

Är en make försatt i konkurs när bodelning skall förrättas eller finns det andra särskilda skäl att över huvud taget inte dela giftorättsgodset skall vardera maken behålla sitt giftorättsgods som sin andel. Om ett villkor i ett *äktenskapsförord* är oskäligt med hänsyn till förordets innehåll, omständigheterna vid förordets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt, får det jämkas eller lämnas utan avseende vid bodelningen (12 kap. 3 § ÄktB).

Motionsmotiveringar

Motionärerna i *motion L408 (m)* anmärker att möjligheten till jämkning av häftendelningsprincipen vid bodelning ger den ekonomiskt starkare parten i äktenskapet ett skydd mot att bli lurad om den andra maken har gift sig för pengarnas skull. Enligt motionärerna behöver också den ekonomiskt svagare av makarna – som oftast är hustrun – ett skydd mot illojala transaktioner. De nya bodelningsreglerna ger emellertid inte den av makarna som äger minst giftorättsgods någon möjlighet att påkalla jämkning till sin fördel. Detta innebär enligt motionärerna att den svagare parten inte vid bodelningen kan kompenseras i de fall då den rikare parten minskat sitt giftorättsgods genom illojala transaktioner tidigare än ett år före ansökan om äktenskapsskillnad.

Mot bakgrund härav anser motionärerna att jämningsregeln behöver ändras så att det blir möjligt med skäliga bodelningar inte bara till förmån för den rikare utan också för den fattigare maken samt att det är angeläget med en översyn av regeln att pensionsförsäkring som tagits tidigare än ett år från ansökan om äktenskapsskillnad inte skall ingå i bodelning i anledning av äktenskapsskillnad.

Också i *motion L403 (m)* yrkas att jämningsregeln vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad skall ändras så att jämkning kan ske även till förmån för den ekonomiskt svagare parten i ett äktenskap. Motiveringen för motionsyrkandet är väsentligen densamma som i *motion L408*.

I *motion L409 (s)* påpekas att enligt 10 kap. 3 § ÄktB privata pensionsförsäkringar inte skall ingå i bodelning. Motionärerna hävdar att den ekonomiskt starkare parten i ett äktenskap härigenom får möjlighet att använda de gemensamma tillgångarna för att betala en pensionsförsäkring som han sedan ensam kan tillgodogöra sig efter en skilsmässa. I praktiken innebär detta att den kvinnliga parten vid en skilsmässa inte får någon del i den förmögenhetstillväxt som hon varit med om att åstadkomma under äktenskapet. En annan orättvisa, som enligt motionärerna nästan uteslutande drabbar kvinnor, anges i motionen ha sin grund i att aktier vid en bodelning inte behöver värderas till substansvärdet. Om nämligen mannen bland sitt giftorätts gods har aktier i ett familjeföretag, i vilket hustrun genom t.ex. arbete till låg lön varit med och plöjt ner pengar, kan en för låg värdering av aktierna vid bodelningen medföra ett orättvist tillgodoseende av mannens intressen. Med hänvisning till det anförda begär motionärerna att 10 kap. 3 § ÄktB ändras så att privata pensionsförsäkringar måste tas med vid bodelning samt att hänsyn skall tas till substansvärdet av aktier vid en bodelning.

Frågans behandling vid 1986/87 års riksmöte

Lagutskottet tog i mars 1987 ställning till proposition 1986/87:1, vari föreslogs att den dåvarande giftermålsbalken skulle ersättas med en ny balk, ÄktB. En av huvudpunkterna i propositionen utgjordes av det till ökad rättvisa mellan makarna syftande förslaget till nya regler om bodelning i anledning av äktenskapsskillnad. I sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1986/87:18 tillstyrkte utskottet de föreslagna bodelningsreglerna. Vad särskilt gällde frågan om betydelsen av dessa regler för den ekonomiskt svagare av makarna i äktenskapet erinrade utskottet (s. 17 f.) om att en tillämpning av likadelningsprincipen medför att den maken vid bodelningen får ut egendom till större värde än om han eller hon endast fått behålla sitt giftorätts gods. Regeln innebär att den ekonomiskt svagare parten i allmänhet får en förmögenhetsökning genom bodelningen samtidigt som han eller hon aldrig riskerar att behöva avstå från sitt eget giftorätts gods. Det fanns därför enligt utskottets mening knappast anledning att inom ramen för en mera vidsträckt jämningsregel ge den ekonomiskt svagare parten en större jämningsmöjlighet. En regel som inte bara tillät en make att behålla mer av sitt giftorätts gods än som följer av likadelningsprincipen utan också medgav att bodelningsresultatet korrigerades i andra avseenden med hänsyn till den ena makens transaktioner under äktenskapet ansåg utskottet skulle föra med

sig praktiska svårigheter och kunna leda till att den ekonomiskt svagare riskerade att behöva dela med sig av sin egendom. En jämningsregel som tog sikte på den maken skulle vidare enligt utskottet inte ha någon praktisk betydelse.

Även om lagutskottet således avisade tanken på en generell regel om jämkning av bodelningsresultatet till förmån för den make som äger minst giftorättsgods framhöll utskottet (s. 15) att det alljämt kunde finnas ett behov av att korrigera bodelningsresultatet med hänsyn till transaktioner som en make företagit inför en förestående äktenskapsskillnad. Såsom föreslagits i propositionen borde därför i ÄktB tas in en regel som medgav att en make vid bodelningen fick kompensation för att den andra maken en viss tid före ansökan om äktenskapsskillnad minskat sitt giftorättsgods genom vederlagsfria överlåtelser eller därmed jämförbara förfoganden. Tidsgränsen borde bestämmas till ett år. Utskottet tillade att de särskilda jämningsreglerna i 12 kap. 1 och 3 §§ ÄktB i vissa fall kunde tillämpas för att korrigera bodelningsresultatet när en make under lång tid före separationen systematiskt minskat sitt giftorättsgods till nackdel för den andra maken. Det sagda gällde inte minst när maken hade använt giftorättsgodset för att öka värdet av sin enskilda egendom. Som utskottet närmare utvecklade i betänkandet borde i sådana fall det äktenskapsförord varigenom egendomen gjorts till enskild kunna jämkas.

Vissa uttalanden under förarbetena

I regeringens proposition 1986/87:1, som ligger till grund för den äktenskapsrättsliga lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 1988, togs upp till behandling frågan i vad mån rätt till pension på grund av försäkring bör ingå i bodelning. I det sammanhanget uttalade departementschefen (s. 162 f.) att det stora flertalet människor har sin pensionering ordnad på det sättet att förmånen inte ingår i en bodelning. Pension som utgår på grund av pensionsförsäkring skulle emellertid, enligt då gällande regler, ingå i bodelningen. Till försvar för denna ordning brukade enligt departementschefen anföras att betalningen av försäkringspremierna i realiteten belastar bägge makarnas ekonomi och därför får anses utgöra resultatet av deras gemensamma uppoffringar. Det hade också framhållits att pensionsförsäkringar ofta innefattade mycket stora ekonomiska tillgångar. Skatteaspekter och andra hänsyn hade medverkat till att pensionsförsäkringar ofta hade karaktär av kapitalplacering.

Emellertid hade också kritik riktats mot att pensionsförsäkringarna inte följde samma regler som annan pension. Kritiken mot att dessa försäkringar beaktades vid bodelning efter äktenskapsskillnad framträdde enligt departementschefen med särskild styrka i det fallet att den andra maken hade en rätt till pension vars värde inte ingick i bodelningen. I anslutning härtill erinrade departementschefen om att pensionsförsäkringar i kommunalskattelagens bemärkelse numera är inskränkta till sådana former av försäkring som tillgodoser pensioneringsbehov. Vid inkomstbeskattningen tilläts inte heller avdrag för högre premier än som anses behövliga för att försäkringstagaren skall erhålla en normal pension. Försäkringstagaren saknar vidare – med

vissa i sammanhanget betydelselösa undantag – möjligheter att disponera över det förmögenhetsvärde som försäkringen representerar.

LU 1987/88:19

Med hänsyn till anförda förhållanden ansåg departementschefen att det inte längre borde göras någon skillnad vid bodelning mellan vanlig pension och pensionsförmåner från pensionsförsäkring. En lagändring i enlighet härmed skulle dessutom innebära ett närmande till vad som gäller i Finland och Norge. Motsvarande försäkringar i dessa länder har nämligen sedan länge betraktats som sådana personliga rättigheter som inte skall ingå i bodelning.

Vissa allmänna frågor om äktenskap m.m.

Motionsmotiveringar

I *motion L411 (c)* framhåller motionärerna att det självklart skall vara helt fritt för varje par att välja samlevnadsform men att det är väsentligt att de ekonomiska konsekvenserna av äktenskap är sådana att det stora flertalet kan finna att äktenskapet är en lämplig och naturlig samlevnadsform. Enligt motionärerna är det både ett samhällsintresse och en rättighet för berörda personer att äktenskapet inte diskrimineras. Äktenskapet är resultatet av en aktiv och överlagd handling och skall ge trygghet åt kontrahenterna. Däremot är det enligt motionärerna naturligt att det för ogifta sambor inte kan och bör tillämpas alla de regler som gäller för dem som är gifta med varandra. Motionärerna betonar att de ställde sig bakom införandet av sambolagen och att de inte tar upp frågor om äktenskap kontra samboende för att argumentera mot sambolagen. Motionärerna anser att det emellertid är synnerligen nödvändigt att skatte- och bidragsregler m.m. inte är så utformade att äktenskapet leder till konsekvenser som medför att människor av ekonomiska skäl väljer att bo samman utan äktenskap i stället för att gifta sig. Enligt motionärerna framhålls det ofta att flera regler för beskattning, bidrag, stöd m.m. är utformade så att äktenskapet missgynnas, och i motionen ges exempel på sådana regler.

Motionärerna anser mot denna bakgrund att det bör göras en fullständig kartläggning av de olika ekonomiska konsekvenserna av äktenskap jämfört med samboende och även jämfört med förhållandet för dem som avstår från direkt samboende. Genom en sådan kartläggning skulle enligt motionärerna främst två fördelar vinnas. Dels skulle klarhet erhållas om de olika konsekvenserna av olika samlevnadsformer. Dels skulle en sådan kartläggning ge underlag för utarbetande av förslag till erforderliga ändringar av regler så att äktenskapet inte diskrimineras. Motionärerna yrkar att det anförda ges regeringen till känna.

Även i *motion L404 (c)* anfsrs att gifta par i olika hänseenden missgynnas jämfört med par som lever i samboförhållanden. Enligt motionären har det exempelvis förekommit att kommunala bostadstillägg bestämts till lägre belopp för gifta än för sambor i likartade situationer. Motionären anser att detta är mycket oroande och att de regler som möjliggör missgynnandet av äktenskapet som samlevnadsform bör undanröjas.

Motionären i *motion L417 (c)* framhåller att samhället bör prioritera

äktenskapet som livsvarig samlevnadsform. Enligt honom diskriminerar lagstiftningen äktenskapet i ekonomiska och andra hänseenden. Motionären begär därför en utredning rörande de förhållanden inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen som leder till att äktenskapet missgynnas eller likställs med samboende utan äktenskap samt vidare att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att lagstiftningen bör utformas så att den uppmuntar till ingående av äktenskap. Motionären hävdar dessutom att sambolagen och lagen om homosexuella sambor tillkommit utan att det funnits något egentligt behov härav och att par som genom att välja samboformen velat avstå från rättslig reglering påtvingats en sådan i och med införandet av de nämnda lagarna. I enlighet härmed yrkas att såväl sambolagen som lagen om homosexuella sambor skall upphävas.

Tidigare riksdagsbehandling

I lagutskottets förenämnda betänkande LU 1986/87 över proposition 1986/87:1 behandlade utskottet bl.a. förslaget om införandet i lagstiftningen av nu gällande sambolag. Utskottet hade därvid också att ta ställning till flera motionsyrkanden vari yrkats avslag på propositionen i denna del. Utskottet tillstyrkte – med viss komplettering – förslaget till sambolag och avstyrkte därmed de berörda motionsyrkandena. Som skäl för sitt ställningstagande anförde utskottet (s. 45 f.) inledningsvis att det visserligen från flera synpunkter är önskvärt att äktenskapet bevaras som den normala och naturliga formen av familjebildning för det helt övervägande antalet människor men att samhället som en realitet måste räkna med att det även i fortsättningen kommer att finnas män och kvinnor som inte vill ge samlevnaden äktenskapets form och att lagstiftaren måste ta hänsyn till detta. Utskottet övervägde ingående frågan om de samboendes möjligheter att avtalsvägen eller genom att förlita sig på allmänna civilrättsliga bestämmelser uppnå en tillfredsställande och rättvis reglering av sina mellanhavanden. Utskottet kom därvid fram till att det, inte minst med hänsyn till den ekonomiskt svagare partens intressen, fanns ett klart behov av regler som ger lösningar på praktiska problem av juridisk art i den situation som uppstår vid upplösningen av ett samboförhållande.

Enligt vad utskottet framhöll i betänkandet var det likväl angeläget att man inte genom en begränsad reglering av rättsverkningarna i ett samboförhållande införde ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet. En lagstiftning med den i propositionen föreslagna inriktningen skulle emellertid inte behöva riskera att uppfattas på det sättet, eftersom lagförslaget begränsats till vad som ur praktisk synvinkel framstod som oundgängligt, nämligen fördelningen av bostad och bohag som anskaffats för gemensamt bruk, rätten att mot ersättning överta den andra sambons bostad och bohag samt efterlevandeskyddet i fråga om det gemensamma hemmet. För dem som valde att stå utanför äktenskapet skulle det alltjämt finnas ett behov av att genom inbördes avtal, testamenten och försäkringar skapa ett ömsesidigt skydd. I anslutning härtill underströk utskottet att den föreslagna sambolagen tvärtemot vad som påstås i motionsmotiveringarna inte inskränkte valfriheten utan snarast ökade den. Utan den föreslagna lagen skulle sambor

ha att välja mellan att leva i ett förhållande vars rättsverkningar inte kan regleras och att gifta sig. Med den nya lagstiftningen skulle det bli möjligt för dem att få ett begränsat skydd om de inte avtalar om att stå utanför sambolagen och att gifta sig.

I sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1986/87:28 behandlade lagutskottet proposition 1986/87:124 såvitt gällde regeringens förslag till lagstiftning för homosexuella sambor. Förslaget innebar att den då redan antagna sambolagen samt vissa regler i ytterligare ett antal lagar skulle gälla också då två personer bor tillsammans i ett homosexuellt förhållande. Vid behandlingen av förslaget underströk utskottet (s. 8) att samma typer av problem kan uppkomma vid upplösningen av homosexuella samboförhållanden som vid heterosexuella. Behovet av en lagreglering för homosexuella sambor gjorde sig därför gällande på motsvarande sätt som det gjort i fråga om de heterosexuella. Härtill kom att en lagstiftning för de homosexuella rent allmänt sett skulle innebära en markering av samhällets syn på homosexuella parförhållanden som kunde bidra till att undanröja negativa attityder hos allmänheten och till att ändra känslan hos många homosexuella av att vara diskriminerade. Utskottet fann att det förelåg starka skäl för en rättslig reglering av homosexuell samlevnad i enlighet med det framlagda regeringensförslaget. Utskottet tillstyrkte därför bifall till propositionen i denna del och avstyrkte följaktligen de motioner vari yrkats avslag på förslaget. Lagen om homosexuella sambor trädde i kraft den 1 januari 1988.

I lagutskottets ovan redovisade betänkande LU 1986/87:18 behandlade utskottet med anledning av ett antal motioner också vissa allmänna frågor om äktenskap m.m. Utskottet underströk därvid (s. 48 f.) att det bör vara ett mål för lagstiftningen att äktenskapet bevaras som den normala och naturliga formen för familjebildning för det helt övervägande antalet människor. Genom att ingå äktenskap får parterna tillgång till ett regelsystem som tillhandahåller lösningar på praktiska problem och ger dem skydd i åtskilliga hänseenden. Jämfört med andra samlevnadsformer ger alltså äktenskapet betydande fördelar. Trots detta, konstaterade utskottet, väljer många människor av olika skäl att sammanleva utan att ingå äktenskap. Detta förhållande måste lagstiftaren ta hänsyn till. Utrymme måste därför ges människorna att själva forma sitt personliga liv och bestämma vilka normer som skall gälla för deras familjeliv. Samtidigt måste det beaktas att en ordning där människors grundläggande behov och väsentliga intressen blir sämre tillgodosedda eller helt åsidosatta enbart av den anledningen att de inte vill ingå äktenskap inte är godtagbar i ett modernt samhälle. På åtskilliga områden måste därför eftersträvas att reglerna i sak blir enhetliga för alla sammanlevande oberoende av om samlevnaden sker i äktenskap eller ej. Vid utformningen av sådana regler är det självfallet angeläget att man inte påverkar människors val av samlevnadsform så att de förlorar på att gifta sig eller vinner på att separera. Enligt utskottets mening kunde det inte heller med fog hävdas att lagstiftningen i vårt land generellt sett missgynnar äktenskapet. Mot bakgrund härav fann utskottet inte anledning för riksdagen att – såsom hade begärts i två motioner – uttala att lagstiftningen inom familje-, skatte- och socialrätten skall ges en sådan utformning att den uppmuntrar till ingående av äktenskap.

Med anledning av motionsönskemål om en kartläggning resp. översyn av gällande regelsystem m.m. framhöll utskottet att det i många fall kan vara svårt att utforma reglerna så att inte en samlevnadsform framstår som mera förmånlig i ett särskilt hänseende. Vissa speciella bestämmelser, exempelvis i skatte- och socialförsäkringslagstiftningen, kan uppfattas så att lagstiftningen prioriterar en samlevnadsform på bekostnad av en annan. Utskottet framhöll att en sådan prioritering inte bör få förekomma. Att skillnad ändå i vissa fall görs mellan äktenskap och annan samlevnad har sin orsak i att – medan äktenskap är ett lätt konstaterbart förhållande – det är svårt att konstruera enkla och objektiva kriterier för när äktenskapsliknande samlevnad skall anses föreligga vilka kan användas på olika lagstiftningsområden och i skilda syften. Kriterier som kan utnyttjas i civilrättsliga sammanhang därför att parterna har motstridiga intressen kan sålunda vara mindre användbara i offentligrättslig lagstiftning på grund av att parterna kan ha ett gemensamt intresse av hur bedömningen utfaller. Enligt utskottets mening skulle de nämnda svårigheterna komma att kvarstå oavsett om den då föreslagna sambolagen genomfördes eller ej.

Mot bakgrund av det anförda förklarade sig utskottet inte kunna finna att en kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser skulle kunna fylla någon annan funktion än att visa att i vissa särskilda hänseenden äktenskap och andra samlevnadsformer rent faktiskt behandlas olika. Ett tillrättaliggande av sådana brister i lagstiftningen som leder till att en samlevnadsform uppfattas som mera prioriterad än en annan borde kunna göras i samband med en översyn av reglerna i fråga och utan någon föregående kartläggning. Utskottet förklarade sig förutsätta att så också skulle komma att ske. Utskottet fann inte heller att det hade framkommit några bärande skäl för att den av motionärerna begärda kartläggningen skulle tillgodose något verkligt behov. På anförda skäl avstyrkte utskottet de motionsyrkanden som framställdes om en sådan kartläggning.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet tre motioner om ändring av bodelningsreglerna i äktenskapsbalken samt tre motioner med krav på kartläggning m.m. av bestämmelser som missgynnar äktenskapet som samlevnadsform. I en av motionerna yrkas dessutom upphävande av lagen om sambors gemensamma hem och lagen om homosexuella sambor samt därtill anknyttande regler i ärvdabalken.

Som en allmän bakgrund till motionsyrkandena vill utskottet erinra om att den familjerättsliga lagstiftningen under de två senaste årtiondena varit föremål för en genomgripande omarbetning. Efter en lång rad delreformer på området fattade riksdagen år 1987 beslut om att giftermålsbalken (GB) skulle ersättas av en ny balk, ÄktB. Samtidigt fattades beslut om viktiga ändringar i ärvdabalken och om införandet av lagen om sambors gemensamma hem. Samma år beslöt riksdagen också att anta en lag om homosexuella sambor. Den nya lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1988 och är i princip tillämplig på de äktenskap och samboförhållanden som bestod vid årsskiftet.

Reformen av äktenskapslagstiftningen avser främst reglerna om makars egendom och särskilt bodelningsreglerna. ÄktB bygger liksom GB på principen att makarnas giftorättsgods efter avdrag för skulder skall delas lika mellan makarna vid bodelning. Vid bodelning med anledning av äktenskapskillnad skall dock likadelningsprincipen kunna frångås i något större utsträckning än tidigare. Sålunda gäller enligt 12 kap. 1 § ÄktB att en make vid bodelningen kan få behålla mera av sitt giftorättsgods än som följer av likadelningsprincipen i de fall en likadelning skulle framstå som oskälig med hänsyn särskilt till äktenskapets längd men också till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. En annan nyhet i ÄktB är att som närmare redovisats ovan (s. 3) rätt till pension på grund av en privat pensionsförsäkring skall, även om försäkringen utgör giftorättsgods, hållas utanför bodelningen under vissa förutsättningar.

I motion L409 (s) kritisceras den genom ÄktB införda lagändringen som innebär att privata pensionsförsäkringar inte längre skall ingå i bodelning med anledning av äktenskapskillnad. Enligt motionärerna medför lagändringen att den ekonomiskt starkare av makarna kan använda sitt giftorättsgods för att betala en pensionsförsäkring som han sedan ensam kan tillgodogöra sig efter en skilsmässa. I samma motion påtalas vidare att en för låg värdering av aktier vid bodelning i vissa fall kan medföra ett orättvist tillgodoseende av i allmänhet mannens intressen. Motionärerna yrkar att ÄktB ändras så att privata pensionsförsäkringar skall ingå i bodelning samt att regler införs om hänsynstagande till substansvärdet av aktier.

Motionärerna i motion L403 (m) och motion L408 (m) framhåller att bestämmelserna om jämkning i 12 kap. 1 § ÄktB ensidigt skyddar den ekonomiskt starkare maken mot oskäliga bodelningsresultat. Något effektivt skydd för den ekonomiskt svagare parten mot illojala transaktioner från den andra makens sida ger däremot inte ÄktB. Reglerna behöver därför enligt motionärerna ändras så att det vid bodelning blir möjligt att göra en skälighetsprövning till förmån inte bara för den rikare utan också för den fattigare maken. I motion L408 begärs också en översyn av bestämmelsen om att privata pensionsförsäkringar skall hållas utanför bodelningen.

Utskottet erinrar om att reformen av äktenskapslagstiftningen föregåtts av ett långvarigt lagstiftningsarbete. De nya reglerna trädde i kraft den 1 januari 1988 och har således tillämpats under föga mer än två månader. Utskottet saknar därför underlag för en bedömning av i vad mån det finns behov av ändringar i regelsystemet i enlighet med motionärernas önskemål. Utan att nu i sak ta ställning till de ändringsförslag som förts fram i motionerna anser utskottet att erfarenheterna från den praktiska tillämpningen av ÄktB bör avvaktas innan frågan om en översyn tas upp till närmare prövning. Utskottet avstyrker därför bifall till motionerna L403, L408 och L409.

I motion L404 (c) anförs att de som är gifta missgynnas i olika hänseenden jämfört med par som lever i samboförhållanden. Motionären anser att en utredning bör tillsättas med uppdrag att göra en genomgång av regelsystemet och framlägga förslag till undanröjande av de bestämmelser som missgynnar äktenskapet. Motionärerna i motion L411 (c) framhåller att det självfallet skall vara helt fritt för varje par att välja samlevnadsform men att det är väsentligt att de ekonomiska konsekvenserna av äktenskap är sådana att det

stora flertalet kan finna att äktenskapet är en lämplig och naturlig samlevnadsform. Enligt motionärerna framhålls det ofta att flera regler för beskattning, bidrag, stöd m.m. är utformade så att äktenskapet missgynnas. Mot denna bakgrund anser motionärerna att det bör göras en fullständig kartläggning av de olika ekonomiska konsekvenserna av äktenskapet jämfört med samboende och även jämfört med förhållandet för dem som avstår från direkt samboende. En sådan kartläggning skulle bl.a. ge underlag för utarbetandet av förslag till erforderliga lagändringar så att äktenskapet inte diskrimineras. Även i motion L417 (c) anförs att lagstiftningen diskriminerar äktenskapet i ekonomiska och andra hänseenden. Motionären yrkar att en utredning tillsätts rörande de förhållanden inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen som leder till att äktenskapet missgynnas eller likställs med samboende utan äktenskap.

I samband med proposition 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m. behandlade utskottet även motioner med samma syfte som den nu aktuella. I sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1986/87:18 framhöll utskottet att det i många fall kunde vara svårt att utforma reglerna så att inte en samlevnadsform framstår som mera förmånlig i ett särskilt hänseende. Vissa speciella bestämmelser, exempelvis i skatte- och socialförsäkringslagstiftningen, kunde uppfattas så att lagstiftningen prioriterar en samlevnadsform på bekostnad av en annan. Enligt utskottet borde emellertid en sådan prioritering inte få förekomma. Att skillnad ändå i vissa fall gjordes mellan äktenskap och annan samlevnad hade sin orsak i att – medan äktenskap är ett lätt konstaterbart förhållande – det är svårt att konstruera enkla och objektiva kriterier för när äktenskapsliknande samlevnad skall anses föreligga, vilka kriterier kan användas på olika lagstiftningsområden och i skilda syften. Kriterier som kan utnyttjas i civilrättsliga sammanhang därför att parterna har motstridiga intressen kunde sålunda vara mindre användbara i offentlig lagstiftning på grund av att parterna kan ha ett gemensamt intresse av hur bedömningen utfaller. Enligt utskottets mening skulle de nämnda svårigheterna komma att kvarstå oavsett om den i propositionen föreslagna sambolagen genomfördes eller ej.

Vad utskottet sålunda anförde äger alltså giltighet. Utskottet kan därför lika litet nu som då frågan prövades våren 1987 finna att en sådan kartläggning som begärs i motionerna skulle kunna fylla någon annan funktion än att visa att i vissa särskilda hänseenden äktenskap och andra samlevnadsformer rent faktiskt behandlas olika. Ett tillrättaläggande av sådana brister i lagstiftningen som leder till att en samlevnadsform uppfattas som mera prioriterad än en annan bör kunna göras i samband med en översyn av reglerna i fråga och utan någon föregående kartläggning. Utskottet förutsätter att så också sker. Några bärande skäl för att kartläggningen skulle tillgodose något verkligt behov har inte heller framförts av motionärerna. Utskottet avstyrker således bifall till motionerna L404, L411 och L417 yrkande 1.

I sistnämnda motion begärs även ett tillkännagivande om att lagstiftningen bör utformas så att den uppmuntrar till äktenskap (yrkande 2). Utskottet erinrar om att liknande motionsyrkanden också behandlades i samband med propositionen om äktenskapsbalk m.m. Av närmare anförda skäl fann

utskottet då (se LU 1986/87:18 s. 48 och 49) att det inte fanns anledning för riksdagen att göra något sådant uttalande som begärdes i de då aktuella motionerna. Enligt utskottets mening har några nya omständigheter inte tillkommit som bör föranleda ett ändrat ställningstagande. Utskottet avstyrker således bifall till motion L417 yrkande 2.

I motion L417 yrkas också att sambolagen och därtill anknyttande regler i ärvdabalken samt lagen om homosexuella sambor skall upphävas (yrkandena 3–5).

Frågan om behovet av särskilda lagregler för heterosexuella samboförhållanden prövades ingående av riksdagen då sambolagen infördes våren 1987 (prop. 1986/87:1, LU 1986/87:18). Någon anledning för riksdagen att nu bedöma spörsmålet annorlunda än våren 1987 kan utskottet inte finna. Utskottet vidhåller därför uppfattningen att det finns starka skäl för lagstiftningen i fråga. Utskottet vill också understryka att det av rättsäkerhetsskäl inte kan komma i fråga att riksdagen nu skulle upphäva den lagstiftning för sambor som trädde i kraft vid årsskiftet 1987-1988. Ett slopande av reglerna skulle nämligen kunna leda till allvarliga rättsförluster för dem som anpassat sina rättsförhållanden till de nya reglerna. Utskottet avstyrker således bifall till motion L417 yrkandena 3 och 4.

Av enahanda skäl bör även yrkande 5 i motionen avslås.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *bodelning*
att riksdagen avslår motionerna 1987/88:L403, 1987/88:L408 och 1987/88:L409,
2. beträffande *kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser*
att riksdagen avslår motionerna 1987/88:L404, 1987/88:L411 och 1987/88:L417 yrkande 1,
3. beträffande *prioritering av äktenskapet*
att riksdagen avslår motion 1987/88:L417 yrkande 2,
4. beträffande *sambolagen*
att riksdagen avslår motion 1987/88:L417 yrkandena 3 och 4,
5. beträffande *lagen om homosexuella sambor*
att riksdagen avslår motion 1987/88:L417 yrkande 5.

Stockholm den 15 mars 1988

På lagutskottets vägnar

Lennart Andersson

Närvarande: Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inga-Britt Johansson (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Inger Hestvik (s), Bengt Harding Olsson (fp), Gunnar Thollander (s), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s), Hans Rosengren (s), Ewy Möller (m) och Håkan Stjernlöf (m).

LU 1987/88:19

Reservationer

1. Kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser (mom. 2)

Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Marianne Karlsson (c), Ewy Möller (m) och Håkan Stjernlöf (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "I samband" och slutar med "yrkande 1" bort ha följande lydelse:

Vad härefter angår önskemålet om en kartläggning av gällande regelsystem vill utskottet framhålla att det inte bör komma i fråga att i alla avseenden jämställa äktenskap med andra samlevnadsförhållanden. En strävan måste däremot vara att lagstiftningen inte är utformad så att människor av ekonomiska skäl väljer att bo samman utan äktenskap i stället för att gifta sig. Av olika skäl har emellertid denna strävan inte upprätthållits utan på vissa områden har reglerna getts en sådan innebörd att de i realiteten ekonomiskt missgynnar äktenskapet. I motionerna lämnas flera exempel på regler inom bl.a. skatte- och bidragsområdet som leder till sådana negativa konsekvenser för dem som gifter sig.

Med hänsyn till det anförda delar utskottet uppfattningen att det skulle vara av värde om en närmare kartläggning skedde i fråga om de olika ekonomiska konsekvenserna av äktenskapet och andra samlevnadsformer. Sålunda skulle klarhet vinnas om i vilka avseenden de olika samlevnadsformerna skiljer sig åt. Vidare skulle underlag erhållas för bedömningen av vilka lagändringar som erfordras för att äktenskapet i fortsättningen inte skall anses vara ekonomiskt diskriminerat. Enligt utskottets mening talar således starka skäl för motionärernas önskemål, och utskottet förordar att den begärda kartläggningen genomförs. Det bör ankomma på regeringen att bestämma formerna för arbetets bedrivande. Vad utskottet anført bör ges regeringen till känna. Ställningstagandet innebär att utskottet tillstyrker bifall till motion L411. Motion L404 och motion L417 yrkande 1 får härigenom anses i allt väsentligt tillgodosedda.

dels att utskottet under moment 2 bort hemställa:

2. beträffande *kartläggning av äktenskapets ekonomiska konsekvenser*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:L411 och med anledning av motionerna 1987/88:L404 och 1987/88:L417 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anført.

2. Lagen om homosexuella sambor (mom. 5)

LU 1987/88:19

Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Marianne Karlsson (c), Ewy Möller (m) och Håkan Stjernlöf (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på sid. 13 som börjar med "Av enahanda" och slutar med "motionen avslås" bort ha följande lydelse:

Vid behandlingen i lagutskottet av propositionen om homosexuell situation i samhället tog ledamöterna från centerpartiet och två ledamöter från moderata samlingspartiet på anförda skäl avstånd från förslaget att göra den då redan antagna sambolagen tillämplig även på homosexuella sambor. Utskottet anser att de skäl som åberopades i det lagstiftningsärendet bibehåller sin fulla giltighet. Med hänsyn härtill och då den omständigheten, att lagen om homosexuella sambor hunnit vara i kraft under knappt tre månader, inte i sig utgör ett tillräckligt skäl häremot bör lagen upphävas.

dels att utskottet under moment 5 bort hemställa:

5. beträffande *lagen om homosexuella sambor*

att riksdagen med bifall till motion L417 yrkande 5 beslutar anta följande:

Förslag till

Lag om upphävande av lagen (1987:813) om homosexuella sambor

Häri genom föreskrivs att lagen (1987:813) om homosexuella sambor skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1988.

Särskilda yttranden

1. Sambolagen (mom. 4)

Allan Ekström, Ewy Möller och Håkan Stjernlöf (alla m) anför:

Vid behandlingen i lagutskottet av förslaget om sambolag reserverade sig ledamöterna från moderata samlingspartiet mot att lagfästa denna samlevnadsform. Till stöd därför åberopade vi en mångfald skäl, såväl att anledning saknades för lagfästade som att lagen var behäftad med betydande tekniska brister och därför helt allmänt kunde inge de berörda en falsk trygghetskänsla.

Lagen har emellertid nu trätt i kraft efter att ha antagits samtidigt med äktenskapsbalken för nära ett år sedan.

I den sålunda föreliggande situationen har vi – vid en helhetsbedömning – ansett oss kunna avstå från att reservera oss mot utskottets ställningstagande.

Ulla Orring och Bengt Harding Olsson (båda fp) anför:

Vid behandling i lagutskottet våren 1987 av rättslig reglering för heterosexuella förhållanden – sambolagen – och för homosexuella samboförhållanden föreslog folkpartiet en annan konstruktion än den som blev lag.

För vårt ställningstagande åberopade vi olika skäl, bl.a. att det är angeläget att regler ställs upp till skydd för dem som verkligen behöver skydd i ett heterosexuellt förhållande, nämligen barnen.

Vi anser att homosexuella bör erbjudas en rättslig reglering som så långt som möjligt anknyter till existerande lagregler för att uppnå största möjliga lika behandling.

De båda lagbestämmelserna har nu trätt i kraft och med hänsyn till risken för icke acceptabla rättsförluster för dem som inrättat sina förhållanden efter den nya lagstiftningen har vi anslutit oss till utskottets ställningstagande. Vi avser emellertid att intensivt följa saken.